

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

DAVČNA MORALA V REPUBLIKI SLOVENIJI

Ljubljana, september 2010

TJAŠA BALOH

IZJAVA

Študentka, Tjaša Baloh, izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Barbare Mörec, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 14. 9. 2010

Podpis: _____

Kazalo

Uvod	1
1. Opredelitev davčne morale.....	2
2. Vpliv davčne morale na davčno disciplino	3
3. Pomen in vidiki proučevanja davčne morale	4
3.1. Psihološki vidik proučevanja davčne morale	4
3.2. Ekonomski vidik proučevanja davčne morale.....	6
4. Dejavniki vpliva na davčno moralo	7
5. Zasnova empiričnega dela: raziskava davčne morale v Republiki Sloveniji	10
6. Davčna morala v Sloveniji: izsledki raziskave	11
6.1. Podatki o anketirancih	11
6.2. Analiza davčne morale v Sloveniji.....	13
6.2.1. Ocena višine davčne morale v Sloveniji.....	13
6.2.2. Stališče davkoplačevalcev zakonodaje, pravnega sistema in inštitucij	13
6.2.3. Pogled slovenskih davkoplačevalcev na davčne utaje.....	16
6.3. Vpliv dohodka, izobrazbe in starosti na davčno moralo v Sloveniji	17
6.3.1. Dohodek.....	18
6.3.2. Izobrazba	20
6.3.3. Starost	23
Sklep.....	25
Literatura in viri	27
Priloge	30

Kazalo tabel

Tabela 1: Davčna morala in siva ekonomija držav v tranziciji v obdobju 1990–1997	4
Tabela 2: Javnofinančni prihodki po vrstah za leto 2009	6
Tabela 3: Davčna morala v Sloveniji v obdobju od 1990 do 2010	13
Tabela 4: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da vzpodbujajo utajevanje davkov	16
Tabela 5: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da zavirajo utajevanje davkov	17
Tabela 6: Davčna morala po dohodkovnih skupinah	18
Tabela 7: Davčna morala v Sloveniji po izobrazbenih skupinah	20
Tabela 8: Davčna morala po starostnih skupinah	23

Kazalo slik

Slika 1: Starostna struktura anketirancev	12
Slika 2: Izobrazbena struktura anketirancev	12
Slika 3: Dohodkovna struktura anketirancev	12
Slika 4: Stališče anketirancev do obdavčitve	14
Slika 5: Mnenje anketirancev o kompleksnosti davčne zakonodaje	14
Slika 6: Odgovori na temo, koliko pozornosti anketiranci namenijo davčnim temam	15
Slika 7: Stališče anketirancev do davčnega sistema in davčnih uslužbencev	15
Slika 8: Stališče anketirancev do davčnih utaj	16
Slika 9: Ukrepi za znižanje davčne nediscipline	17
Slika 10: Mnenje o davčnih uslužbencih v dveh dohodkovnih skupinah	18
Slika 11: Razumevanje zakonodaje v dveh dohodkovnih skupinah	19
Slika 12: Ukrepi, za katere anketiranci menijo, da bi znižali davčne utaje, v dveh dohodkovnih skupinah	19
Slika 13: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da vzpodbujajo utajevanje, po obravnavanih dohodkovnih skupinah	19
Slika 14: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da zavirajo utajevanje, po obravnavanih dohodkovnih skupinah	20
Slika 15: Razumevanje davčne zakonodaje v dveh izobrazbenih skupinah	21
Slika 16: Mnenje o davčnih uslužbencih v dveh izobrazbenih skupinah	21
Slika 17: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da vzpodbujajo utajevanje davkov, po dohodkovnih skupinah	22
Slika 18: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da zavirajo utajevanje davkov, po dohodkovnih skupinah	22
Slika 19: Ukrepi, za katere anketiranci menijo, da bi znižali davčne utaje, v dveh izobrazbenih skupinah	23
Slika 20: Mnenje o davčnih uslužbencih v dveh starostnih skupinah	23
Slika 21: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da vzpodbujajo utajevanje, po obravnavanih starostnih skupinah	24
Slika 22: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da zavirajo utajevanje, po obravnavanih starostnih skupinah	24

Uvod

Davki so stalnica, ki nas spremlja na vsakem koraku. So cena, ki jo plačujemo v zameno za koriščenje različnih storitev, ki jih nudi država. Odkar obstajajo davki, pa obstaja tudi problem izogibanja davčnim obveznostim in tako tudi boj proti neplačevanju teh obveznosti. Zaradi narave davkov, ki so po svoji definiciji prisilna dajatev (Čokelc, 2007b), in človeške narave, ki teži k maksimiranju koristi, je torej razumljivo, da davčni zavezanci niso naklonjeni plačevanju davčnih obveznosti.

Na obseg davčnih utaj v družbi vplivata prizadevanje države za uveljavitev davčne zakonodaje in državni nadzor nad davkoplačevalci. Poleg tega pa morajo biti prisotni še drugi motivi, ki spodbujajo plačevanje davkov v družbi, saj stopnja davčne discipline ne more biti vedno pojasnjena z vpeljavo nadzora in sankcioniranja s strani oblasti. Zakaj ljudje plačujejo davke in zakaj ne, je vprašanje, ki mu strokovnjaki posvečajo veliko pozornosti v zadnjem času. Zaradi kompleksnosti tega pojma in njegovega vpliva na izpolnjevanje davčne obveznosti v določeni družbi, strokovnjaki poudarjajo pomen analize davčne morale. Namen mojega diplomskega dela je proučiti dejavnike, kot so dohodek, izobrazba, starost, zaupanje in zakonodaja ter njihov vpliv na izoblikovanje davčne morale v Sloveniji. Cilj mojega diplomskega dela je ugotoviti, kakšna je davčna morala pri nas in kateri dejavniki pri nas najbolj vplivajo na davčno moralo. S pomočjo anketne raziskave, ki sem jo opravila v dveh različnih podjetjih, sem poskušala odgovoriti na zastavljena vprašanja.

Diplomsko delo sestavljata teoretični in empirični del. V začetnih poglavjih je opisan in predstavljen teoretični vidik proučevanja davčne morale. V prvem poglavju sem se osredotočila na davčno moralo in z njo povezane teze, ki so jih izoblikovali strokovnjaki s področja proučevanja davčne morale. Opredeljen je razvoj pojma davčne morale v teoriji in kako se davčna morala kaže v praksi. Drugo poglavje je namenjeno opredelitvi povezave med davčno moralo in davčno disciplino, ki pomeni plačevanje davčnih obveznosti. Predstavila sem pogled strokovnjakov na vpliv davčne morale in zakaj menijo, da obstaja povezava med davčno moralo in obsegom davčnih utaj v družbi. V tretjem poglavju sem poskušala pojasniti, zakaj je proučevanje in analiziranje davčne morale tako pomembno v današnjem svetu. Pomen analize davčne morale sem predstavila s psihološkega in ekonomskega vidika.

V četrtem poglavju sem iz aktualne literature na temo davčne morale izluščila pomembne dejavnike, ki vplivajo na izoblikovanje davčne morale, in jih podrobno predstavila v četrtem poglavju. V petem poglavju sem opisala zasnovo empiričnega dela in kako sem iz teoretičnih spoznanj sestavila anketni vprašalnik. Opredelila sem namen in cilj moje raziskave, opisala metodologijo in predstavila potek izpeljave anketne raziskave. V šestem poglavju sem predstavila in analizirala rezultate raziskave in ugotavljala, ali predstavljena teorija davčne morale velja tudi v slovenskem okolju.

1. Opredelitev davčne morale

Koncept davčne morale je prvi opredelil Schmoelders leta 1960 (v Kirchler, 2007, str. 99). Njegovo definicijo je v svojem delu *The Economic Psychology of Tax Behaviour* povzel Erich Kirchler in zapisal, da je davčna morala vedenje skupine ali celotne populacije davkoplačevalcev v zvezi z vprašanjem izpolnjevanja oziroma neizpolnjevanja lastnih davčnih obveznosti, ki je del njihove zavesti in davčne mentalitete. Alm in Torgler (2006, str. 3) opredelita davčno moralo kot notranjo motivacijo skupine ali posameznika, da plačuje davke. Orviska in Hudson (2002, str. 83–102) to definicijo povežeta z družbeno odgovornostjo. Avtorja v svojem delu pojasnjujeta, da ljudi pri sprejemanju odločitev ne motivira le maksimiranje lastnih koristi, temveč tudi čut za medsebojno solidarnost in zvestobo družbi, v kateri živijo. Odgovorni predstavniki družbe z visokim čutom za družbeno solidarnost bodo izpolnjevali svoje davčne obveznosti, čeprav bi sistem omogočal utajevanje. Njihovo vedenje torej ni pogojeno le z zunanjimi vplivi, kot so kazni in sankcije, temveč z osebno moralo in osebnimi vrednotami.

Čokelc (2007a) poudarja, da je največja težava pri presojanju davčnih kršitev s strani javnosti moralna brezbriznost. Državljan s kršitvijo davčnih zakonov ne izgubi moralnega ugleda, saj se zdi da davčni prekršek v javnosti ne velja za moralno oporečno dejanje. Javnost dojema davčni prekršek kot kršiteljevo pretkanost in iznajdljivost in ne kot običajno kršitev zakona. Ocenijo jo kot kavalirski delikt ali uspeli trik.

Davčna morala se ne omejuje samo na davčne zavezanke, ampak zadeva tudi davčno upravo in njene uslužbenke, davčne svetovalce, revizorje, računovodje, sodnike in vse, ki sprejemajo predpise. Čokelc trdi, da imamo zaradi avtonomnih skupin, ki oblikujejo davčno moralo, opraviti z naslednjimi vidiki davčne morale:

- morala obdavčitve davčnih zavezancev,
- morala obdavčevanja in plačevanja davkov davčnih zavezancev,
- morala računovodskih strokovnjakov,
- morala davčnega nadziranja davčnih zavezancev,
- morala sodnikov v davčnih sporih,
- morala davčnih svetovalcev pri davčnem svetovanju in sestavljanju davčnih bilanc davčnim zavezancem.

Glede na udeležence Čokelc razlikuje tri ravni davčne morale:

- na najnižji ravni so v ospredju vrednote in ravnanja posameznika kot davčnega zavezanca, davčnega svetovalca, revizorja in računovodskega strokovnjaka,
- na srednji ravni so v ospredju vrednote in ravnanja podjetij pri obračunavanju in plačevanju davkov, vrednote in ravnanja družb, ki davčno svetujejo ali sestavljajo davčne bilance, in ravnanja in vrednote davčne uprave davčnim zavezancem ter revizijskih družb,
- na najvišji ravni so v ospredju vrednote in ravnanja države pri sprejemanju davčnih predpisov ter ravnanje ministra za finance do davčnih zavezancev.

Če povzamemo opisane definicije, je davčna morala produkt posameznikovih vrednot, vrednot družbe in vplivov okolja. Davčna morala je rezultat različnih dejavnikov. Več o teh dejavnikih in njihovih vplivih na davčno moralo je moč najti v četrtem poglavju.

2. Vpliv davčne morale na davčno disciplino

Davčna morala in davčna disciplina tvorita davčno mentaliteto, ki jo Schmoelders (v Kirchler, 2007, str. 99) definira kot splošno veljavno vedenje ali mišljenje o davkih in obdavčenju. Tretter je davčno mentaliteto definiral kot pojem, ki vključuje vse odnose in vedenjske vzorce s strani davkoplačevalcev do davkov in države (v Nerre, 2008, str. 155). Čokelc (2007a) pravi, da: » /.../ Iz davčne mentalitete izhajajo občutek davčne obremenitve, davčna morala in davčna disciplina.« Davčno mentaliteto nato deli na pozitivno, kjer imajo davkoplačevalci izoblikovan smisel za skupnost in verjamejo, da so davki pomembni za uspešno delovanje širše skupnosti, ter na negativno davčno mentaliteto, kjer imajo davkoplačevalci občutek opeharjenosti in verjamejo, da so davki tatvina, kar po avtorjevem mnenju negativno vpliva na davčno moralo in posledično na davčno disciplino. Nerre (2008) opiše davčno disciplino kot odnos oziroma dejansko vedenje davčnih subjektov pri plačevanju svojih davčnih obveznosti.

Da je davčna morala pomemben faktor davčne discipline, kažejo tudi raziskave, ki povezujejo padec davčne morale z rastjo stopnje sive ekonomije¹ v državah. World Value Survey (v Torgler, 2002) je v različnih obdobjih proučevala davčno moralo v različnih evropskih državah, med drugimi tudi v Sloveniji. Višina davčne morale je bila ocenjena na podlagi odgovorov na vprašanje, ali se vprašanem zdi opravičljivo goljufati pri davkih, če se ponudi priložnost. Višino davčne morale predstavlja odstotek vprašanih, ki so na vprašanje odgovorili *nikoli opravičljivo*. Kjer je odstotek višji, je tudi davčna morala višja. Rezultati so predstavljeni v Tabeli 1.

V opazovanem obdobju davčna morala pada v šestih državah, od osmih obravnavanih, istočasno pa siva ekonomija v vseh desetih državah raste. Slovenija je imela v začetku devetdesetih najvišjo stopnjo davčne morale in najnižjo stopnjo sive ekonomije. V naslednjem valu raziskav med leti 1995 in 1997, pa ni več tako. Davčna morala je, poleg Latvije in

¹ Pod pojmom siva ekonomija se smatra vse produktivne dejavnosti, torej tiste, ki prispevajo k BDP, katerih proizvodi ali storitve so legalne, vendar prikrite oblastem, navadno iz denarnih razlogov kot na primer neplačevanje davkov, nespoštovanje predpisov in podobno. Siva ekonomija pa ne vključuje proizvodnje in razdelitve blaga in storitev, ki so nelegalne (prostitucija, droge, itd.). Slednje pojmujeemo kot črna ekonomija (Nastav, 2009).

Estonije, doživela največji padec prav v Sloveniji, zato bi bilo zanimivo raziskati vzroke za nižjo stopnjo davčne morale v naši državi.

Tabela 1: Davčna morala in siva ekonomija držav v tranziciji v obdobju 1990–1997

	Davčna morala (v %)	Siva ekonomija (v % BDP)	Davčna morala (v %)	Siva ekonomija (v % BDP)
Obdobje	1990–1993		1995–1997	
Belorusija	44,4	34	40,7	35,6
Bolgarija	57,4	26,3	65,3	27,1
Estonija	64,4	33,9	42,4	34,3
Hrvaška		23,5	36,6	24,6
Latvija	64,4	24,3	31,3	25,7
Litva	57	26	46,1	26
Poljska	49,3	20,3	55,2	22,9
Rusija	54,5	27	46,4	27,8
Slovenija	68,5	22,4	53,9	22,9

Vir: B. Torgler, *Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance*, 2002; izsek.

Pogoj, da država razvije sistem, ki bi zmanjševal davčne utaje, je poznavanje dejavnikov, ki vplivajo na davčno disciplino. Proučevanje davčne discipline je pokazalo, da grožnje s sankcijami (ang. *deterrence factors*) niso tako uspešne pri spodbujanju davčne discipline, kot bi pričakovali, zato se morajo države tega problema lotiti na drugačen način. (Torgler, Schneider, 2007). Primer države, ki se je razvijanja učinkovitega davčnega sistema lotila z vidika analize davčne morale, je Avstralija. Vzpostavili so model, imenovan ATO Compliance Model, ki temelji na teoretičnih okvirih in ugotovitvah, pridobljenih iz empiričnih raziskav. Iz zbranih podatkov so nato razvili teoretične okvire, kako ravnati v različnih situacijah, kjer je prisotna davčna nedisciplina (Braithwaite & Job, 2003).

3. Pomen in vidiki proučevanja davčne morale

Začetniki proučevanja davčne morale so Strumpel, Vogel in Lewis, ki so se analiziranja tega koncepta lotili že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja (Kirchler, 2007, str. 102). Weck je v svojem delu leta 1982 (v Torgler, 2002, str. 6) zapisal, da obstaja negativna korelacija med sivo ekonomijo in davčno moralo. Ker želi država čim manj sive ekonomije, je torej pomembno proučiti vse dejavnike, ki vplivajo na davčno moralo, ter tako uveljaviti učinkovit sistem pobiranja davkov. Proučevanja davčne morale se lahko lotimo s psihološkega ali ekonomskega vidika.

3.1. Psihološki vidik proučevanja davčne morale

V preteklosti so se strokovnjaki pri proučevanju davčnih utaj omejevali na ekonomski in pravni vidik le-teh. Kljub temu pa so se nekateri avtorji tega lotili z bolj psihološkega in

sociološkega vidika. Strokovnjaki, ki so se lotili proučevanja davčnih utaj s psihološkega vidika, so postavili vprašanje, zakaj, če je možnost izmikanja davčnim obveznostim tako visoka, večina ljudi ravna v skladu z zakonom in plačuje davke.

Eno bolj znanih del, ki se davčnih utaj loteva s psihološke perspektive, je doktorska disertacija Martina Crowea iz leta 1944, z naslovom *The Morale Obligation of Paying Just Taxes*. Avtor se je proučevanja lotil s treh vidikov: z vidika odnosa posameznika do države, z vidika odnosa posameznika do družbe in z vidika odnosa posameznika do boga. Raziskave so tudi pokazale, da povezava med nizkim deležem sive ekonomije in nizkimi davčnimi stopnjami ni tako trdna, kot se zdi na prvi pogled (Torgler & Schneider, 2007, str. 19). Sklepamo lahko, da na plačevanje davkov vpliva še nek drug neekonomski faktor, ki ni neposredno odvisen od višine davkov in strogega nadzora. Proučevanje davčne morale in vplivov nanjo je torej pomembno, saj je, kot pravi Kirchler, ravno davčna morala pomemben dejavnik, ki vpliva na davčno disciplino (2007, str. 102).

Številni strokovnjaki (Frey & Torgler, 2006; Alm & Torgler, 2006; Feld & Frey, 2002; Fortin, Lacroix & Villeval, 2004; Cummings, Martinez-Vazques & McKee, 2001) poskušajo podreti most med ekonomsko vedo in drugimi družbenimi vedami kot sta psihologija in sociologija. Ti znanstveniki poudarjajo, da ekonomija ni eksaktna veda in je ne bi smeli analizirati le iz perspektive ekonomista. Na davčno disciplino v družbi namreč vplivajo številni dejavniki² kot so starost, izobrazba, socialni status itd., ki niso strogo ekonomski pojmi (Torgler, 2002). Ti dejavniki so torej pomemben faktor pri oblikovanju davčne morale in jih je zato smiselno upoštevati pri proučevanju davčne morale.

Na področju proučevanja in analiziranja davčne morale je bilo v preteklosti izvedenih več raziskav. Zelo obširno delo s področja analize davčne morale je doktorska disertacija Benna Torglerja (2002). V svojem delu je obširno analiziral davčno moralo in njen vpliv na davčno disciplino ter psihološke dejavnike, ki oblikujejo in vplivajo na davčno moralo. Torgler je leta 2002 v delu z naslovom *The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity* objavil še izsledke svoje analize s katero je ugotovil, da tudi vera vpliva na davčno moralo. Cummings, Martinez-Vazquez, McKee in Torgler (2005) so z anketno analizo in eksperimentom ugotavljali, kako kultura in družba vplivata na davčno moralo. Frey in Torgler (2006) pa sta kasneje izvedla anketno raziskavo v tridesetih evropskih državah, s katero sta ugotavljala, kakšna je povezava med davčno moralo in zaznavanjem davčnih utaj med davkoplačevalci. Svoje ugotovitve sta objavila v delu z naslovom *Tax Morale and Conditional Cooperation*.

² Natančneje so ti dejavniki opisani v četrtem poglavju.

3.2. Ekonomski vidik proučevanja davčne morale

Sodobne države za svoje delovanje potrebujejo vedno večje vire financiranja. Glavni vir financiranja države so davki, ki jih država pobira od svojih državljanov. Javnofinančni prihodki v Republiki Sloveniji so v letu 2009 znašali 11.191,10 milijonov evrov, od tega je bilo kar 10.669,80 milijonov evrov iz naslova pobranih davkov, kar kaže Tabela 2. To pomeni, da ima 95 % državnih prihodkov vir v davčnih obremenitvah subjektov.

Tabela 2: Javnofinančni prihodki po vrstah za leto 2009

Prihodki	Zneski v milijonih €		Delež v letu 2009 v %
	2008	2009	
A DAVČNI PRIHODKI (1+2+3+4+5+6)	11.625,70	10.669,80	95
1. DAVKI NA DOHODEK IN DOBIČEK	3.447,70	2.802,60	25
2. PRISPEVKI ZA SOCIALNO VARNOST	5.090,90	5.155,40	46
3. DAVKI NA PLAČILNO LISTO IN DELOVNO SILO	258,00	28,40	0,25
4. DAVKI NA PREMOŽENJE	214,70	206,90	1,85
5. DOMAČI DAVKI NA BLAGO IN STORITVE	2.614,10	2.475,00	22
6. DRUGI DAVKI	0,10	1,60	0,01
B NEDAVČNI PRIHODKI (7+8+9+10)	74,1	70,9	0,63
7. UDELEŽBA NA DOBIČKU IN DOHODKU OD PREMOŽENJA	58,60	55,30	0,49
8. TAKSE IN PRISTOJBINE	0,00	0,00	0,00
9. DENARNE KAZNI	1,50	1,80	0,02
10. DRUGI NEDAVČNI PRIHODKI	14,00	13,80	0,12
C TRANSFERNI PRIHODKI	414,00	450,10	4,02
11. TRANSFERNI PRIHODKI IZ DRUGIH JAVNOFINANČNIH INSTITUCIJ	414,00	450,10	4,02
D SKUPAJ JAVNOFINANČNI PRIHODK	12.133,80	11.190,80	99,997
E Drugi prihodki	0,50	0,30	0,0027
F SKUPAJ VSI PRIHODKI (D + E)	12.114,30	11.191,10	100

Vir: Poročilo o delu Davčne uprave Republike Slovenije v letu 2009, str. 13.

Zaradi visokega deleža davkov med javnofinančnimi prihodki je torej jasno, da so davčne utaje za državo nezaželen pojav. Davčne utaje imajo za državo zelo negativne posledice, saj vodijo do izpada prejemkov v proračunu in zmanjšanja učinkovitosti davčnega sistema. Prav tako je posledica namerne utajevanja davkov razslojevanje prebivalstva, saj tisti, ki utajujejo bogatijo na račun tistih, ki tega ne počno. To se v gospodarstvu kaže v nelojalni konkurenci, ki jo nepošteno ekonomski subjekti predstavljajo poštenim. Nelojalna konkurenca pa zmanjšuje gospodarsko učinkovitost in na koncu povzroča še zmanjšanje gospodarske rasti in bruto domačega proizvoda na prebivalca (Čokelc, 2007b; Krnc, 1997). Zato je pomembno proučevati vzroke, ki vplivajo na utajevanje davkov, in poskušati te vzroke odpraviti.

4. Dejavniki vpliva na davčno moralo

Davčna morala je rezultat vpliva različnih dejavnikov. Nanjo vplivajo tako socialno demografske značilnosti posameznika, kot so starost, izobrazba, spol, vera, kot tudi ekonomski status posameznika. Vpliv okolja na davčno moralo posameznika in družbe se kaže v zaupanju družbe v pravno državo in delovanje njenih institucij. Okolje oblikuje davčno moralo tudi preko uveljavljenega davčnega sistema in kompleksnosti le-tega. V nadaljevanju opisujem, kakšen je vpliv teh dejavnikov na posameznikovo davčno moralo in davčno moralo v družbi.

Socialno demografski dejavniki

Socialno demografski dejavniki pomembno vplivajo na posameznikov značaj, mišljenje in s tem tudi na moralno prepričanje. Vpliv socialno demografskih dejavnikov na davčno moralo je proučeval Torgler in prišel do ugotovitev, da so starejši ljudje bolj občutljivi na možne sankcije, saj so si skozi leta pridobili določene materialne dobrine, status in jih zato sankcije bolj prizadenejo, ker se jim lahko več vzame (Torgler, 2002, str. 52). Torgler je tako z analiziranjem podatkov iz raziskav World Value Survey in Taxpayer Opinion Survey potrdil, da se s starostjo davčna morala zvišuje.

Tudi izobrazba ima vpliv na davčno moralo. Ta naj bi bila povezana predvsem z razumevanjem zakonodaje in pomenom davčnega sistema. Višje izobraženi naj bi bolje razumeli pozitivnost uslug, ki jih nudi država v zameno za plačevanje davkov (Lewis, 1982). Po drugi strani pa Torgler (2002, str. 54) ugotavlja tudi, da naj bi se višje izobraženi tudi bolje zavedali nepravilnosti in netransparentnosti v delovanju države ter pri porabljanju državnega denarja in se tako čutili ogoljufane, zaradi česar bi njihova davčna morala padla. Izobrazba lahko tako pozitivno, pa tudi negativno vpliva na davčno disciplino.

Ženske naj bi imele višjo moralo, saj so bolj naklonjene spoštovanju zakonov, medtem ko so moški bolj naklonjeni tveganju. Torgler to stanje razlaga kot posledico tradicionalne ženske vloge v družbi in njene vzgoje. Obratno velja za ženske, ki so bile vzgojene v samostojne in individualistične osebe, zaradi česar naj bi te ženske imele nižjo davčno moralo (Torgler, 2002, str. 52).

Pomemben dejavnik, ki oblikuje davčno moralo, je, po rezultatih raziskav, tudi versko prepričanje posameznika (Torgler, 2002, str. 460). Torgler je stopnjo vere meril s pogostostjo udeležbe na verskih obredih. Ugotovil je, da imajo ljudje, ki se pogosteje udeležujejo verskih obredov, višjo davčno moralo kot tisti, ki se verskih obredov redkeje udeležujejo, ali pa sploh ne.

Ekonomski status in dohodek

Vpliv ekonomskega statusa posameznika na njegovo davčno moralo je teoretično težko oceniti. Vpliv dohodka posameznika pa je odvisen predvsem od obstoječega davčnega sistema v določeni državi. Torgler (2002, str. 56) citira Jacksona in Millirona, ki sta v svojem delu *Tax Compliance Research: Findings, Problems and Prospects* zapisala, da je v sistemu, kjer je uveljavljena progresivna davčna stopnja, vpliv dohodka večji kot v državi z enotno davčno stopnjo. Višji dohodek naj bi v sistemu progresivnega obdavčenja negativno vplival na davčno moralo. Obstajajo pa tudi mnenja, da so tisti z nižjim dohodkom bolj nagnjeni k utajevanju, saj tvegajo manjšo izgubo, ker je tudi njihovo premoženje manjše. Torgler (2002, str. 56) pa je v svoji raziskavi ugotovil, da davčna morala z dohodkom pada. V reviji *Forbes* so leta 2008 objavili rezultate študije, ki je temeljila na podatkih davčne službe v Združenih državah Amerike. Študija je pokazala, da bogatejši Američani utajujejo večji delež svojega dohodka kot revnejši. Američani z letnim dohodkom med 500.000 \$ in 1.000.000 \$, naj bi v letu 2001 skupaj utajili kar 21 % svojega dohodka, medtem ko so, tisti z dohodki med 50.000\$ in 100.000, v istem letu utajili le 8 % svojega dohodka (Novack, 2008).

Zaupanje v pravni sistem in nacionalni ponos

Strokovnjaki ugotavljajo, da z zvišanjem zaupanja davkoplačevalcev v pravni sistem in oblast, povečamo davčno disciplino. Empirične analize so pokazale, da aktivno sodelovanje državljanov (t. i. direktna demokracija) pri oblikovanju zakonov in davčnega sistema poveča davčno disciplino (Feld & Frey, 2002, str. 12). Če davkoplačevalci verjamejo, da vlada, sodna oblast in pravni sistem dobro delujejo ter da korupcija ni prisotna, bodo le-ti bolj naklonjeni plačevanju davkov. Zaupanje v državo oblikuje tudi nacionalni ponos. Če so državljani zadovoljni in ponosni na državo, v kateri živijo, bodo imeli tudi bolj pozitivno davčno mentaliteto. Raziskave so pokazale, da nacionalni ponos pozitivno vpliva na davčno moralo v državi (Torgler, 2002).

Strah pred sankcioniranjem

Cummings, Martinez-Vazquez, McKee in Torgler (2006) so pokazali, da strah pred sankcijami nima tako velikega vpliva na davčno disciplino, kot bi pričakovali. Vlade veliko bolj učinkovito vplivajo na davčno disciplino z izboljšanjem javnega mnenja o javnem sektorju kot pa z ustrahovanjem in z visokimi kaznimi.

Davčni sistem

Dejavnik, ki močno vpliva na davčno moralo neke družbe, je davčni sistem in njegovo delovanje. Če davčni sistem deluje transparentno, brez nepravilnosti v izvajanju, in stopnja korupcije ni visoka, je tudi davčna morala višja (Levin & Satarov, 2000; Torgler, 2004). Prav tako na davčno moralo vpliva sprejemanje davčnega sistema med davčnimi subjekti. Pomembno je, ali družba sprejema davčni sistem pozitivno ali negativno in ali ga dojema kot breme. Za državo je zelo pomembno, kako oblikuje davčni sistem, da ga davčni zavezanci pozitivno sprejmejo.

Da davčni sistem pozitivno vpliva na davčno moralo in spodbuja plačevanje davkov, mora imeti naslednje lastnosti (T. Stanovnik):

- davčni sistem mora biti pravičen – vsak davčni zavezanec mora prispevati pravičen delež k financiranju države,
- davčni sistem mora biti tak, da čim manj posega v ekonomske odločitve oziroma, da povzroča čim manjšo izgubo učinkovitosti,
- davčni sistem mora biti tak, da so stroški pobiranja davkov, stroški upravljanja in izpolnjevanja davčne obveznosti nizki v primerjavi s celotno vrednostjo pobranih davkov.

Davčni sistemi se razlikujejo v različnih državah. Ne moremo reči, da je nek davčni sistem v celoti dober ali v celoti slab. Vsak ima svoje prednosti in slabosti. Davčni sistem v Sloveniji ima svoje slabosti predvsem v tem, da se pogosto spreminja, je nepregleden in kompleksen, kar pomeni da ga težko razumemo. Kako to vpliva na davčno moralo pa sem predstavila v naslednjem odstavku.

Kompleksnost davčne zakonodaje in davčnega sistema

Ali je kompleksnost oziroma preprostost davčnega sistema povezana z davčno moralo in posledično z višjo stopnjo davčne discipline, je vprašanje s katerim se danes pogosto soočajo zakonodajalci. Nejasna in komplicirana zakonodaja lahko povzroči nenamerno podajanje napačnih davčnih informacij, saj davkoplačevalci ne znajo pravilno izpolniti davčnih obrazcev, ali preprosto ne razumejo strokovnega izrazoslovja zakonov. Pogoste nepravilnosti in težave pa v ljudeh vzbudijo odpor in nižjo davčno moralo. Zapleteno in nerazumljivo zakonodajo lahko davčni zavezanci tudi izkoristijo kot izgovor za utajevanje. Zato teoretiki trdijo, da mora biti davčni sistem preprost in razumljiv uporabnikom, kar pa je v praksi zaradi nenehnih sprememb in posledično obsežne birokracije težko implementirati (Torgler, 2002, str. 70).

5. Zasnova empiričnega dela: raziskava davčne morale v Republiki Sloveniji

Namen in cilj raziskave

Namen raziskave je proučiti davčno moralo in vpliv različnih dejavnikov, ki vplivajo na izoblikovanje davčne morale družbe in posameznikov v Sloveniji. Cilj raziskave je ugotoviti, ali v prejšnjih poglavjih opisani dejavniki veljajo tudi v slovenskem okolju. Z izvedbo ankete sem želela ugotoviti, kakšna je davčna morala pri nas, stanje davčne morale danes primerjati z rezultati v preteklosti izvedene raziskave³ in ugotoviti, ali davčna morala v Sloveniji raste, ali pada ter kateri dejavnik najbolj vpliva na davčno moralo anketirancev.

Metodologija in izpeljava raziskave

Empirične raziskave sem se lotila z on-line anketo. Za to metodo zbiranja podatkov sem se odločila, ker je omogočala na hiter in enostaven način pridobiti podatke, ki sem jih za svojo analizo potrebovala. Sodobni on-line programi za izvajanje anket so lahko dostopni, omogočajo premagovanje geografskih in časovnih ovir ter ponujajo veliko možnosti obdelave podatkov, kar mi je pri moji analizi zelo olajšalo delo.

Na osnovi opredeljene problematike pojava in zastavljenih ciljev sem sestavila anketni vprašalnik z vprašanji, ki sem jih zbrala iz že izvedenih raziskav na temo davčne morale. Podlaga moji empirični raziskavi je bila doktorska disertacija Benna Torglerja (2002). Avtor je v svojem delu podatke zbral v okviru ankete World Value Survey, ki je bila v več obdobjih izvedena v več državah po svetu in se ukvarja predvsem s političnimi in socio-kulturnimi spremembami. Avtor v svojem delu zelo obširno analizira dejavnike, mene pa je zanimal predvsem vpliv dohodka, izobrazbe, starosti, zaupanja in zakonodaje.

Vprašalnik je razdeljen na dva dela (Priloga 1):

- prvi del vsebuje podatke o anketirancu (starost, izobrazba, vrsta zaposlitve in bruto mesečni dohodek), ter
- drugi del vsebuje vsebinska vprašanja in trditve, vezane na temo davčnih utaj, davčne zakonodaje in delovanje davčnih organov ter države na splošno.

³ Raziskavo je svoji doktorski disertaciji leta 2002 izvedel Benno Torgler.

Vprašalnik vsebuje strukturirana vprašanja, odprta vprašanja in trditve. Večino vprašanj predstavljajo trditve, s katerimi se anketiranci strinjajo ali ne. Odprta vprašanja so namenjena predvsem ugotavljanju, koliko anketiranci dejansko vedo o raziskovani temi in z njo povezanimi pojavi. Namen strukturiranih vprašanj je ugotoviti, kakšno je mnenje vprašanih na temo davčnih utaj in merjenje davčne morale.

Anketo sem izvedla v on-line programu Survey Monkey. Raziskavo sem izvedla v dveh različnih podjetjih, kjer imajo zaposleni različno starostno, izobrazbeno in dohodkovno strukturo. Prvo podjetje je javni zavod, kjer imajo zaposleni visoko povprečno izobrazbo, večina vprašanih je bila magistrov znanosti in doktorjev znanosti. Povprečna plača zaposlenih v tem podjetju je bila višja od povprečne plače v RS. Drugo podjetje je zasebno podjetje, kjer imajo zaposleni večinoma poklicno in srednjšolsko izobrazbo, povprečna plača zaposlenih v tem podjetju pa ne presega povprečne plače v RS. Podatke sem zbirala v prvi polovici maja leta 2010. Anketa se je zaključila 15. 5. 2010. Vprašalnik je bil poslan 300 posameznikom, izpolnjenih je bilo 170 vprašalnikov, kar je malo v primerjavi s celotno slovensko populacijo. Rezultati raziskave pa nam lahko prikažejo izhodišča za nadaljnje obsežnejše raziskave. Zbrane podatke sem nato obdelala v računalniškem programu Microsoft Office Excel.

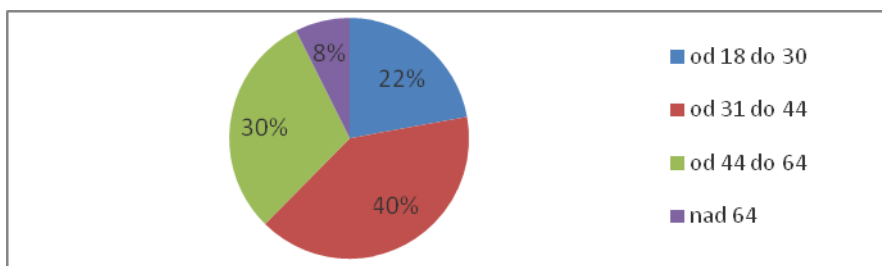
6. Davčna morala v Sloveniji: izsledki raziskave

6.1. Podatki o anketirancih

V anketi, ki sem jo izvedla v maju 2010, je 75 % vprašanih zaposlenih, od tega je 65 % zaposlenih v javnem sektorju, 35 % pa v zasebnem sektorju. Študentov je 20 %, 5 % pa je upokojencev. Večina vprašanih je starih od 46 do 60 let. Starostna struktura je prikazana na Sliki 1, kjer sem anketirance razdelila v razrede po starosti. Po mnenju Torglerja (2002, str. 52) so pri oblikovanju morale in etike posameznika izredno pomembna starost in razlike med generacijami. Te razlike vplivajo na vrednote ljudi, kar je zelo pomembno za mojo raziskavo. Starost anketirancev sem razdelila v štiri razrede (Fuchs, 1983). Skupina od 18 do 30 let predstavlja mlade, ki povečini še študirajo ali so na začetku svoje kariere ter nimajo večjega lastnega premoženja. Naslednja skupina predstavlja ljudi stare od 30 do 45 let, ki si ustvarjajo kariero, premoženje in življenjski standard. Skupina od 46 do 60 let opredeljuje ljudi, ki so si že ustvarili svoj življenjski standard in ga sedaj vzdržujejo. Razred nad 60 let pa so starejši ljudje, ki so v upokoju ali tik pred upokojitvijo.

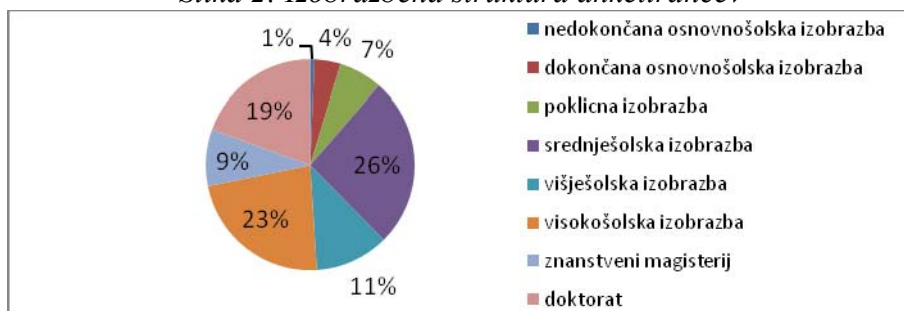
Starostna struktura v moji analizi ne odraža starostne strukture v Sloveniji, saj v mojo analizo niso vključeni prebivalci Slovenije mlajši od 18 let (glejte Sliko 1). Prav tako je delež starih od 18 do 30 let manjši kot v starostni strukturi Slovenije. Vendar pa to ne moti moje raziskave, saj sem se za namene raziskave osredotočila na zaposlene davčne subjekte. V skupini od 18 do 30 let pa so prevladovali študentje.

Slika 1: Starostna struktura anketirancev

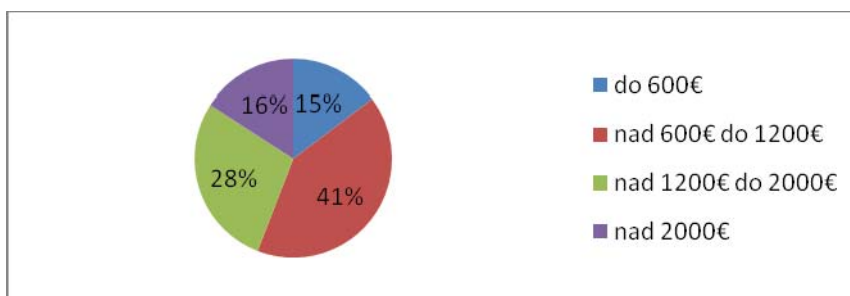
Izobrazbena struktura anketirancev je relativno visoka, ker je imela v enem od anketiranih podjetij večina zaposlenih najmanj visokošolsko izobrazbo. Ta rezultat se ne ujema s slovenskim povprečjem, saj je imela večina prebivalstva v Republiki Sloveniji leta 2002, po podatkih iz zadnjega popisa prebivalstva (Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002), srednješolsko izobrazbo, medtem ko so imeli anketiranci v moji raziskavi v povprečju višješolsko ali visokošolsko izobrazbo.

Slika 2: Izobrazbena struktura anketirancev

Dohodkovne razrede sem oblikovala enako, kot jih opredeljuje Davčni urad republike Slovenije za izračun dohodnine za leto 2009 (Davčna uprava Republike Slovenije, Lestvica za odmero dohodnine in olajšave za leto 2009), zadnji razred pa sem še dodatno razdelila na skupini nad 1200 do 2000 € in nad 2000 €, saj je po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije povprečna plača v aprilu 2010, ko sem oblikovala anketni vprašalnik, znašala 960 € neto, kar je pomenilo, da 1200 € bruto mesečnega dohodka ni toliko višje od povprečne mesečne plače, da bi lahko realno analizirala ljudi z nadpovprečnimi mesečnimi dohodki.

Slika 3: Dohodkovna struktura anketirancev

Dohodkovna struktura je pričakovana, večina anketirancev spada v dohodkovni razred, ki obsega povprečno plačo v Republiki Sloveniji. Za namene moje raziskave je dohodkovna struktura dobra, saj so predstavljeni vsi dohodkovni razredi in mi omogoča podrobno analizo po različnih dohodkovnih razredih.

6.2. Analiza davčne morale v Republiki Sloveniji

V vsebinski analizi sem najprej analizirala mnenje anketirancev na temo davčnih utaj in kateri faktorji so po njihovem mnenju pomembni za visoko davčno disciplino. Nato sem analizirala splošno davčno moralo, ali je v Sloveniji visoka ali nizka, ali se v času spreminja, nazadnje pa sem obdelala vprašanja glede na dejavnike, ki vplivajo na davčno moralo.

6.2.1. Ocena višine davčne morale v Sloveniji

Višino davčne morale med anketiranci sem merila na podlagi Torglerjevega izračuna davčne morale (2002, str. 159), torej na podlagi vprašanja, ali se zdi vprašanim opravičljivo goljufati pri davkih. Na podlagi izračunov sem prišla do rezultata, da se goljufanje nikoli ne zdi opravičljivo 45 % vprašanim. Rezultate sem primerjala z rezultati v Torglerjevi raziskavi, ki je bila izvedena med leti 1990 – 1993 in 1995 – 1997. Podatki so predstavljeni v Tabeli 3.

Tabela 3: Davčna morala v Sloveniji v obdobju od 1990 do 2010

Obdobje	1990–1993	1995–1997	2010
<i>Davčna morala v Sloveniji v %</i>	68,5	53,9	45

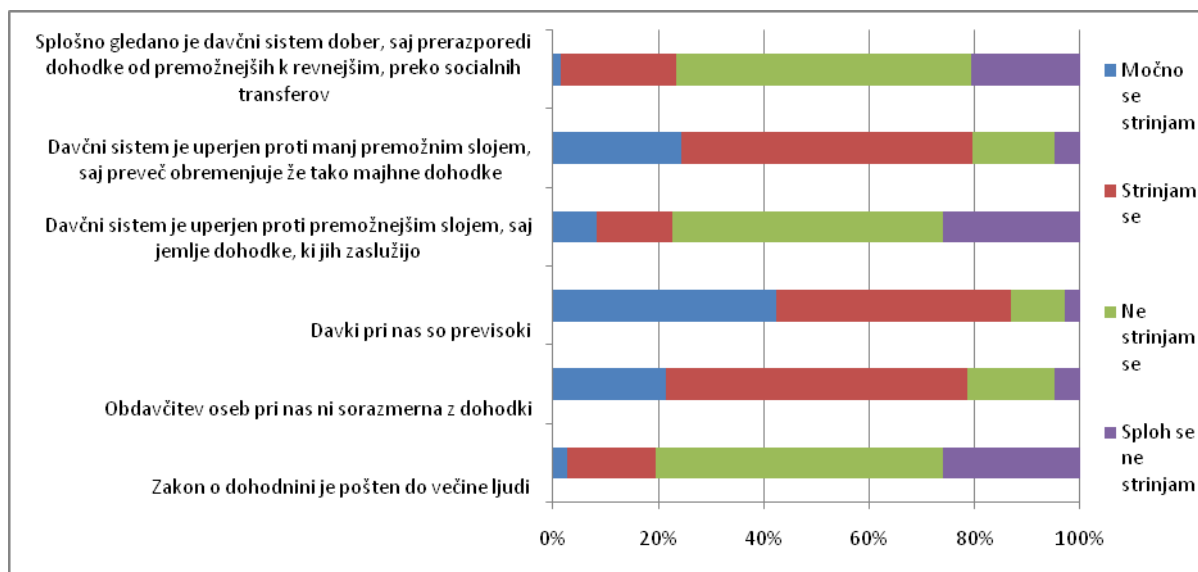
Vir: B. Torgler, Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance, 2002 in lastni izračuni.

Iz Tabele 3 lahko vidimo, da je davčna morala v obdobju dvajsetih let padla za 23,5 %. V naslednjih poglavjih sem poskušala ugotoviti dejavnike, ki bi lahko bili vzrok zmanjšanju davčne morale v Sloveniji po letu 1990.

6.2.2. Stališče davkoplačevalcev v Sloveniji do zakonodaje

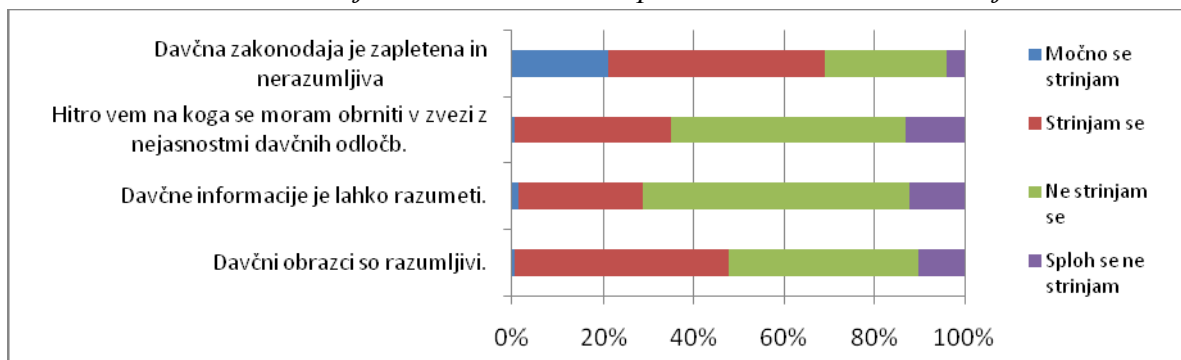
Kot sem zapisala v četrtem poglavju, percepcija zakonodaje in davčnega sistema močno vpliva na davčno moralo. Splošno stališče anketirancev do zakonodaje je negativno, kar vidimo na Sliki 4. Zato bi lahko nizko davčno moralo v Sloveniji pojasnili z negativnim mnenjem anketirancev o trenutni davčni zakonodaji pri nas.

Slika 4: Stališče anketirancev do obdavčitve

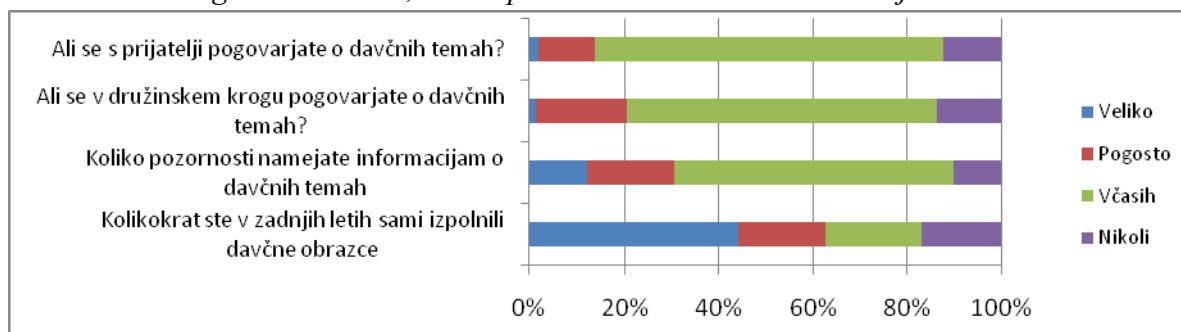
Vzrok, da je davčna morala pri nas nižja, kot je bila pred dvajsetimi leti, je lahko tudi kompleksnejša zakonodaja. Kompleksnejše oblike poslovanja zahtevajo kompleksnejšo zakonodajo, ki sledi vsem novostim, zaradi česar postaja kompleksnejša in laičnim posameznikom težje razumljiva. Na Sliki 5 lahko vidimo, da se anketiranci v večini strinjajo, da je davčna zakonodaja nerazumljiva in preveč zapletena.

Slika 5: Mnenje anketirancev o kompleksnosti davčne zakonodaje

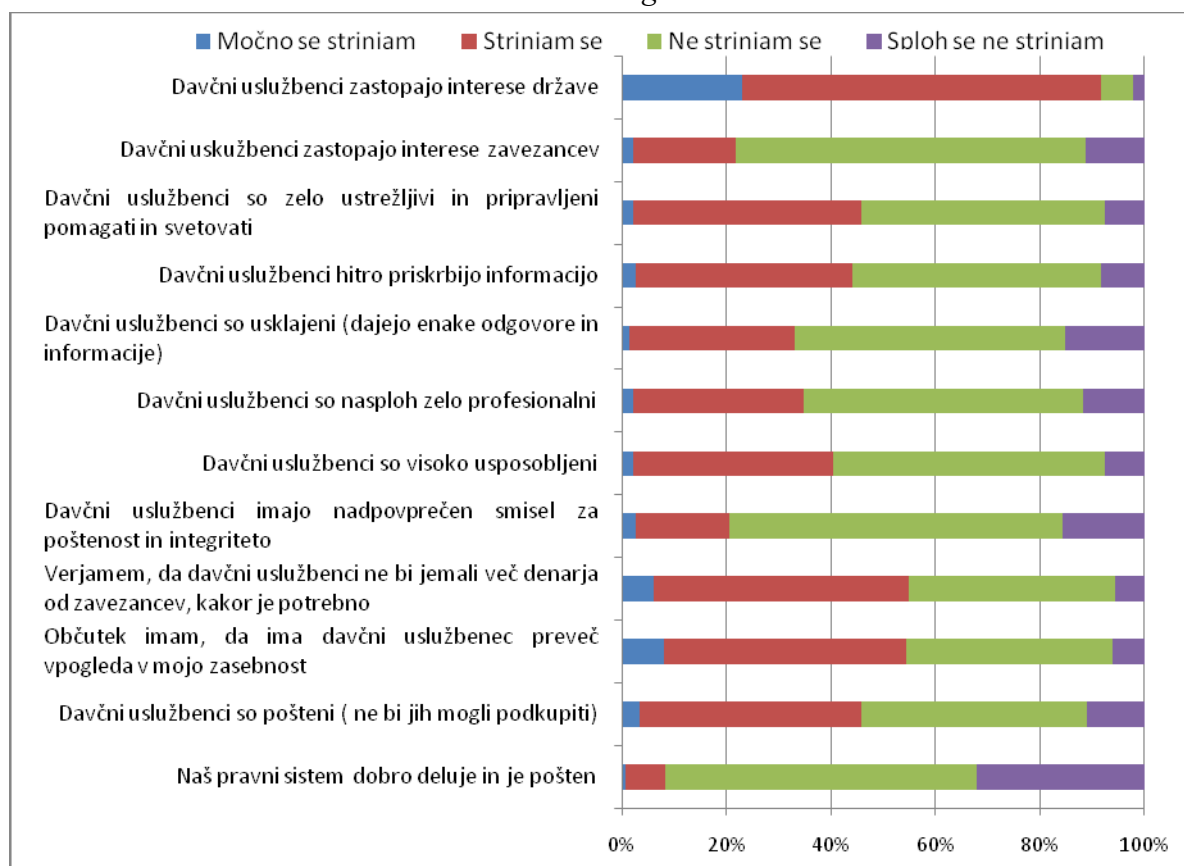
Kljub temu da se večini zdijo davčni obrazci in zakonodaja nerazumljivi in zapleteni, večina vprašanih sama izpolni davčne obrazce, kar vidimo na Sliki 6. Kot kažejo rezultati, le redko govorijo o davčnih temah. Vzrok, da je večina vprašanih mnenja, da je davčna zakonodaja nerazumljiva in se ne znajdejo v vsej birokraciji, je lahko tudi to, da tej temi v vsakdanjem življenju ne posvečajo veliko pozornosti. To pa na koncu negativno vpliva na davčno moralo, kot sem že omenila v četrtem poglavju.

Slika 6: Odgovori na temo, koliko pozornosti anketiranci namenijo davčnim temam

V četrtem poglavju sem tudi zapisala, da zaupanje v pravni sistem in državo pozitivno vpliva na davčno moralo. Eden od razlogov za nizko davčno moralo pri nas bi tako lahko bila nizka stopnja zaupanja. Slika 7 prikazuje, da je zaupanje v pravni sistem med anketiranci na zelo nizki ravni. Večina vprašanih meni, da pravni sistem ne deluje dobro in ni pošten. Tudi raven zadovoljstva z delom davčnih organov je nizka. Vprašani namreč menijo, da davčni uslužbenci niso ustrezljivi in pripravljeni pomagati zavezancem. Večina anketirancev ne verjame v profesionalnost in usposobljenost davčnih uslužbencev. Na podlagi svojih izkušenj so anketiranci ocenili, da davčni uslužbenci niso medsebojno usklajeni in ne dajejo enotnih informacij. Prav tako menijo, da davčni uslužbenci zastopajo interese države in ne zavezancev.

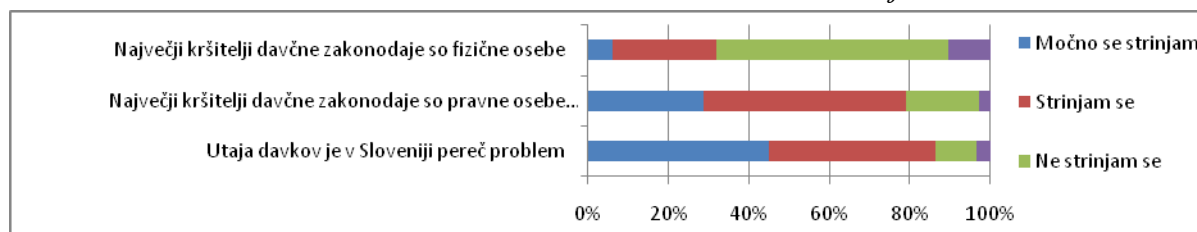
Slika 7: Stališče anketirancev do davčnega sistema in davčnih uslužbencev

6.2.3. Pogled slovenskih davkoplačevalcev na davčne utaje

Že v prvem poglavju sem omenila, da je za oblikovanje davčne morale posameznika pomembna percepcija davčnih utaj v družbi. Anketiranci menijo, da so davčne utaje v Sloveniji hud problem, kar vidimo na Sliki 8. Kot največje kršitelje davčne zakonodaje večina vidi pravne osebe. Veliko manj pa jih meni, da so problem fizične osebe.

Slika 8: Stališče anketirancev do davčnih utaj

Razlog za nizko davčno moralo v Sloveniji je lahko zavedanje posameznika, da je utajevanje v slovenski družbi prisotno in ga dojema kot velik problem. Ker posameznik družbo dojema kot nepošteno, tudi sam izgubi motivacijo in željo po tem, da bi deloval pošteno.

V Tabelah 4 in 5 so prikazani dejavniki, za katere anketiranci menijo, da vplivajo na to, da ljudje utajujejo davke in dejavniki, za katere menijo, da vplivajo na to, da ljudje ne utajujejo davkov. Razvrščeni so na mesta po pomembnosti, pri čemer prvo mesto predstavlja najpomembnejši dejavnik, osmo mesto pa predstavlja najmanj pomemben dejavnik. Največ vprašanih meni, da je glavni razlog za utajevanje človeški pohlep, sledijo pa previsoki davki in slab nadzor. Večina meni, da je osebna morala najpomembnejši faktor visoke davčne discipline. Na drugo mesto po pomembnosti pa je večina uvrstila strah pred kontrolo in sankcijami.

Tabela 4: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da vzpodbujajo utajevanje davkov

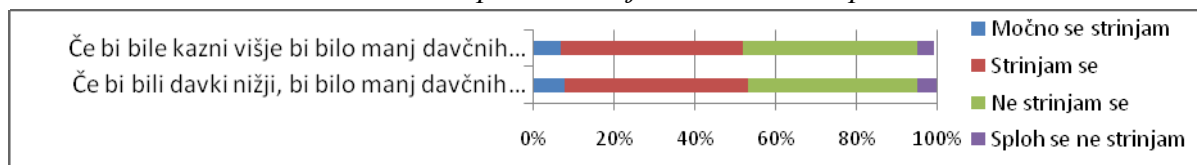
Uvrstitev na mesto po pomembnosti	Dejavnik
1. mesto	Človeški faktor (izmikanje, pohlep)
2. mesto	Previsoki davki
3. mesto	Preslab nadzor
4. mesto	Socialna stiska
5. mesto	Nesorazmerni davki
6. mesto	Nepoznavanje zakonodaje
7. mesto	Nezaupanje v davčni sistem
8. mesto	Slabe usluge države

Tabela 5: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da zavirajo utajevanje davkov

Uvrstitev na mesto po pomembnosti	Dejavnik
1. mesto	Osebna morala
2. mesto	Strah pred kontrolo in sankcijami
3. mesto	Splošne vrednote družbe
4. mesto	Vzgoja
5. mesto	Strah pred obsojanjem javnosti
6. mesto	Zaupanje v davčni sistem
7. mesto	Zagotavljanje socialne, zdravstvene in pokojninske varnosti
8. mesto	Družbena solidarnost in podpora socialni državi

Slika 9 kaže, da si vprašani niso enotni, da je rešitev problema rastočega števila davčnih utaj v nižjih davkih in višjih kaznih. Rezultati kažejo, da se jih nekaj več kot polovica s tem strinja, medtem ko ostali menijo, da to ni rešitev.

Slika 9: Ukrepi za znižanje davčne nediscipline

Rezultati v Tabelah 4 in 5 ter na Sliki 9 kažejo, da ljudje verjamejo, da bi bilo davčnih utaj manj, če bi bili posamezniki bolj moralni in bi bile splošne vrednote družbe dobre. Zanimivi so tudi odgovori anketirancev, ki ne verjamejo, da so visoke kazni in nižji davki rešitev davčnih utaj. Odgovori nakazujejo, da bodo ljudje utajevali davke, dokler se ne bo nekaj spremenilo v njihovem mišljenju in osebnih vrednotah. Torej lahko sklepamo, da se davčna morala, čeprav v tem primeru ni eksplicitno omenjena, tudi anketiranem zdi pomemben faktor davčne discipline.

6.3. Vpliv dohodka, izobrazbe in starosti na davčno moralo v Sloveniji

Vpliv dohodka, izobrazbe in starosti sem analizirala tako, da sem odgovore s pomočjo internetnega programa za izvajanje anket Survey Monkey filtrirala po dohodkovnih, izobrazbenih in starostnih razredih in nato v računalniškem aplikaciji Microsoft Office Excel ugotavljala, pri katerih vprašanjih se pojavljajo razlike in jih predstavila v grafih.

V analizi vpliva dohodka sem med seboj primerjala odgovore anketirancev z najnižjimi dohodki, do 600 € bruto na mesec, in odgovore anketirancev z najvišjimi dohodki, nad 2000 € bruto na mesec. V analizi vpliva izobrazbe so predstavniki nižje izobrazbe anketiranci s srednješolsko ali nižjo izobrazbo, predstavniki razreda z višjo izobrazbo pa so anketiranci z

magistrsko izobrazbo ali doktoratom znanosti. V analizo so vključeni anketiranci, ki so stari od 18 do 30 let, starejši anketiranci pa predstavljajo skupino starih nad 44 let.

6.3.1. Dohodek

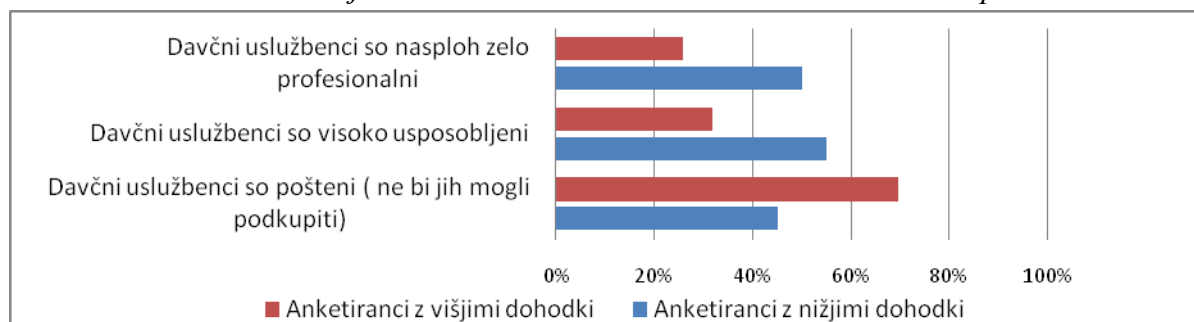
V četrtem poglavju sem omenila, da dohodek lahko pozitivno in negativno vpliva na davčno moralo. V Tabeli 6 vidimo, da naj bi dohodek pozitivno vplival na davčno moralo. Na podlagi izračunov sem ugotovila, da se le 45 % anketiranim z nižjimi dohodki goljufanje pri davkih nikoli ne zdi opravičljivo, medtem ko se goljufanje ne zdi opravičljivo kar 75 % anketirancem z višjimi dohodki.

Tabela 6: Davčna morala po dohodkovnih skupinah

	Davčna morala v Sloveniji v letu 2010	Davčna morala v Sloveniji v skupini z dohodkom do 600 €	Davčna morala v Sloveniji v skupini z dohodkom nad 2000 €
<i>Davčna morala v %</i>	45	45	75

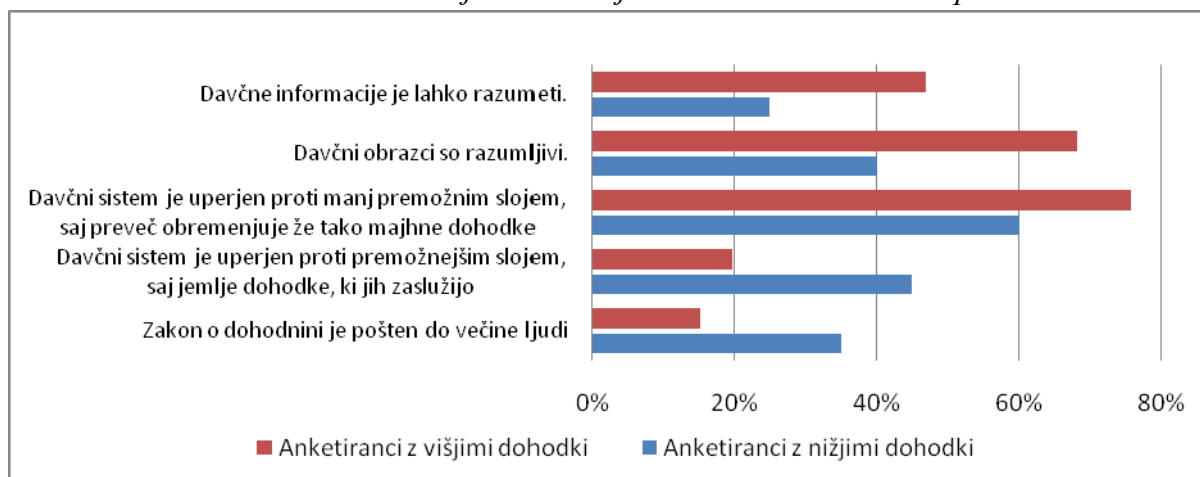
Ko sem analizirala odgovore po dohodkovnih skupinah, so rezultati pokazali razlike v odgovorih med tistimi z višjimi dohodki in tistimi z nižjimi dohodki. Da je davčna morala med anketiranci z višjimi dohodki višja, je lahko posledica višjega zaupanja v institucije. Na Sliki 10 vidimo, da anketiranci z višjimi dohodki bolj zaupajo v poštenost davčnih uslužbencev kot tisti z nižjimi dohodki. Anketiranci z nižjimi dohodki pa bolj verjamejo v usposobljenost in profesionalnost davčnih uslužbencev.

Slika 10: Mnenje o davčnih uslužbencih v dveh dohodkovnih skupinah

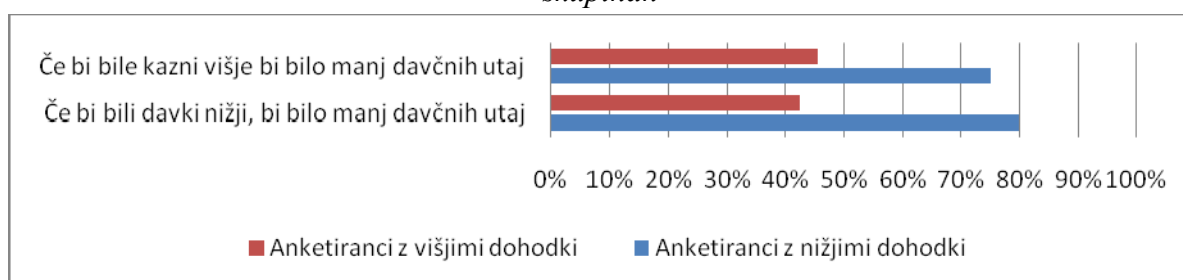
Na Sliki 11 se kažejo razlike pri trditvi, da je Zakon o dohodnini pošten do večine ljudi. Zanimivo je, da tisti z nižjimi dohodki menijo, da davčni sistem preveč obdavčuje višje dohodke, saj jemlje prevelik delež zaslužka. Medtem ko se tisti z višjimi dohodki, ki so tudi bolj obdavčeni, s tem skoraj ne strinjajo. Raziskava kaže tudi višjo stopnjo razumevanja zakonodaje med vprašanimi z višjim dohodkom, kar lahko pojasnjuje višjo davčno moralo te dohodkovne skupine.

Slika 11: Razumevanje zakonodaje v dveh dohodkovnih skupinah

Anketiranci z nižjimi dohodki verjamejo, da bi višje kazni in nižji davki zmanjšali število davčnih utaj (glejte Sliko 12). Vprašani z višjimi dohodki pa ne verjamejo, da bi bila ob višjih kaznih in nižjih davkih davčna disciplina višja.

Slika 12: Ukrepi, za katere anketiranci menijo, da bi znižali davčne utaje, v dveh dohodkovnih skupinah

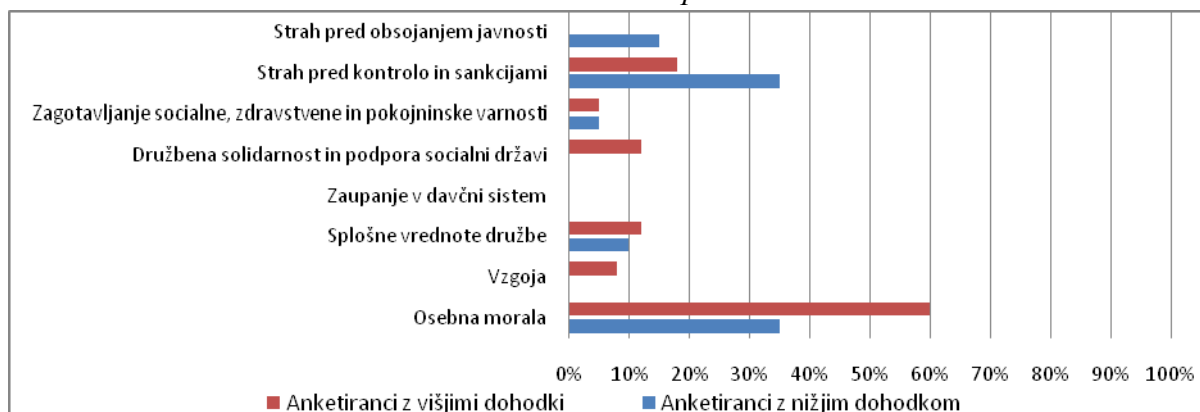
Anketiranci v različnih dohodkovnih skupinah tudi različno gledajo na razloge za davčne utaje pri nas. Na Sliki 13 vidimo, da so anketiranci z nižjimi dohodki na prvo mesto največkrat uvrstili previsoke davke, medtem ko tisti z višjimi dohodki razloge vidijo predvsem v človeškem pohlepu.

Slika 13: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da vzpodbujajo utajevanje, po obravnavanih dohodkovnih skupinah

Slika 14 kaže, da anketiranci z višjimi dohodki kot razlog, da ljudje plačujejo davke in ne utajujejo, vidijo v osebni morali. V skupini z nižjimi dohodki pa sta osebna morala in strah pred kontrolo enako pomembna dejavnika.

Slika 14: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da zavirajo utajevanje, po obravnavanih dohodkovnih skupinah

Kljub očitnim razlikam v odgovorih po obravnavanih dohodkovnih skupinah, pa sta obe skupini podale enake odgovore glede stališča do zakonodaje. Predstavniki obeh skupin se strinjajo, da davčni sistem ni dober, da so davki previsoki in da obdavčitev ni sorazmerna z dohodki. Iz tega lahko sklepamo, da dohodek ne vpliva na stališče do zakonodaje.

6.3.2. Izobrazba

Ko sem v četrtem poglavju obravnavala dejavnike, ki vplivajo na davčno moralo, sem zapisala, da lahko izobrazba povečuje ali znižuje davčno moralo posameznika. Rezultati moje raziskave so pokazali, da izobrazba pozitivno vpliva na davčno moralo. V Tabeli 7 so prikazani izračuni davčne morale za skupino anketirancev z nižjo in za skupino anketirancev z višjo izobrazbo. Kot kažejo rezultati, imajo bolj izobraženi ljudje tudi višjo davčno moralo.

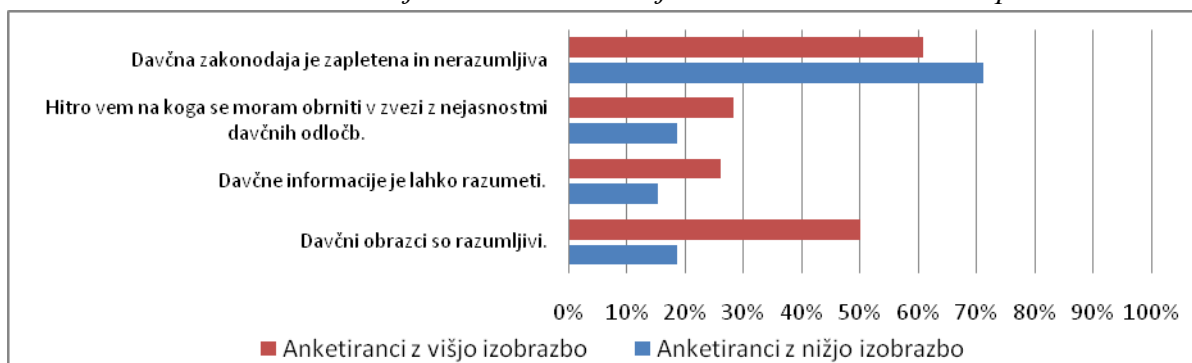
Tabela 7: Davčna morala v Sloveniji po izobrazbenih skupinah

	Davčna morala v Sloveniji v letu 2010	Davčna morala v Sloveniji v skupini z nižjo izobrazbo	Davčna morala v Sloveniji v skupini z višjo izobrazbo
<i>Davčna morala v %</i>	45	40	65

Višja davčna morala med anketiranci z višjo izobrazbo je lahko povezana z boljšim razumevanjem pomena obdavčitve in uslug, ki jih dobimo v zameno. Po izsledkih moje analize davčna morala anketirancev z višjo izobrazbo ni povezana z boljšim razumevanjem zakonodaje.

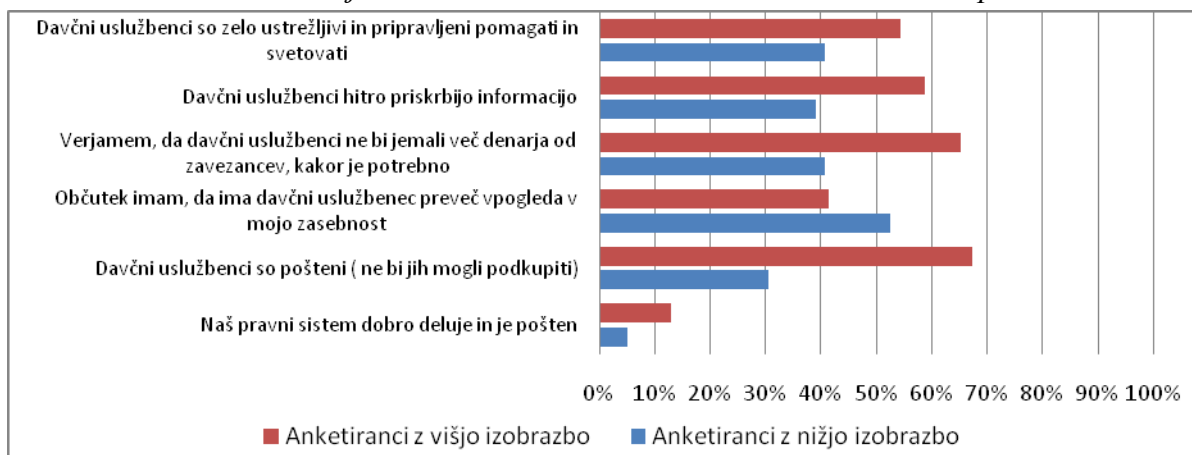
Rezultati nasprotujejo temu, da imajo ljudje z višjo izobrazbo manj težav z razumevanjem davčne zakonodaje⁴, saj je analiza odgovorov anketirancev pokazala, da naj bi imeli anketiranci z nižjo izobrazbo manj z težav razumevanjem davčnih informacij, obrazcev in postopkov. Pričakovali bi, da bolj izobraženi bolje razumejo davčno zakonodajo, vendar rezultati kažejo ravno obratno in lahko pojasnijo nižjo davčno moralo med anketiranci z nižjo izobrazbo. Kot sem omenila v četrtem poglavju, lahko davkoplačevalci, s pretvezo, da ne razumejo davčne zakonodaje, svoje znanje in razumevanje davčnih postopkov izkoristijo za utajevanje.

Slika 15: Razumevanje davčne zakonodaje v dveh izobrazbenih skupinah

Razlog, zakaj imajo anketiranci z višjo izobrazbo boljšo davčno moralo je lahko v tem, da imajo več zaupanja v pravni sistem in boljše mnenje o davčnih uslužbencih kot lahko vidimo na Sliki 16.

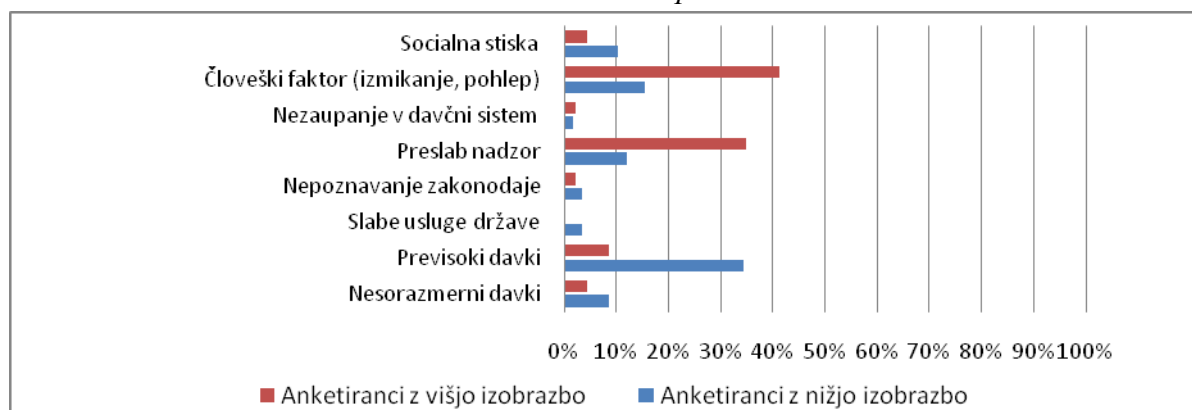
Slika 16: Mnenje o davčnih uslužbencih v dveh izobrazbenih skupinah

⁴ Glejte četrto poglavje

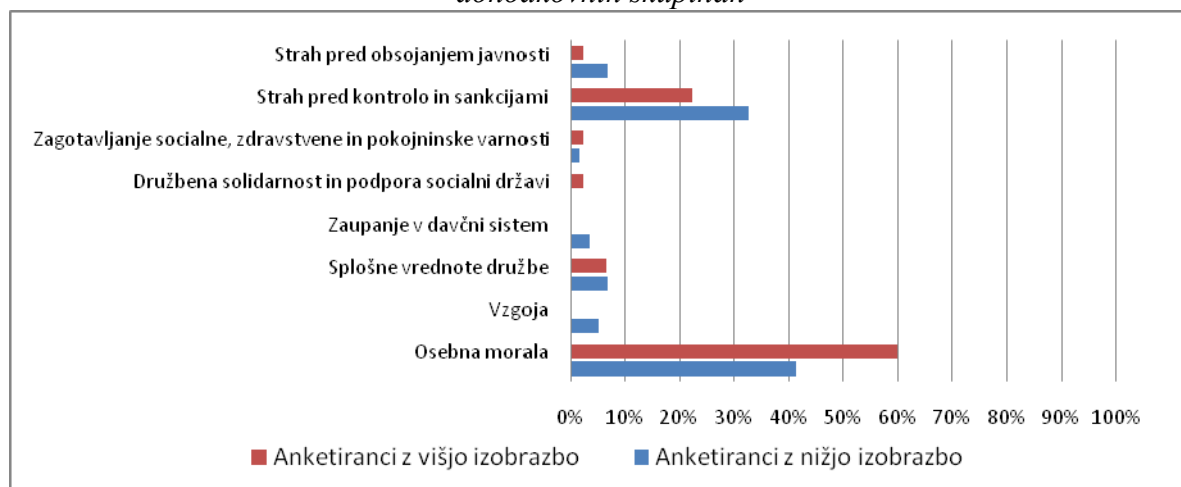
Sliki 17 kaže mnenje anketirancev o tem, kateri dejavniki vzpodbujajo davčne utaje. Glavni faktor za utajevanje anketiranci z nižjo izobrazbo vidijo v previsokih davkih, anketiranci z višjo izobrazbo pa v pohlepu in preslabem nadzoru.

Slika 17: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da vzpodbujajo utajevanje davkov, po dohodkovnih skupinah

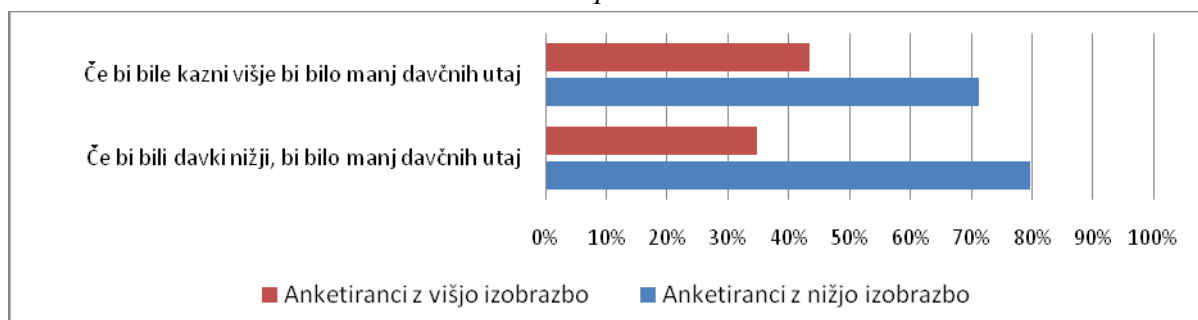
Obe skupini anketirancev se strinjata, da je razlog, da ljudje ne utajujejo visoka osebna morala in strah pred sankcijami, kar lahko vidimo na Sliki 18.

Slika 18: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da zavirajo utajevanje davkov, po dohodkovnih skupinah

Analiza odgovorov je pokazala, da zavezanci z višjo izobrazbo, v nasprotju s tistimi z nižjo, ne verjamejo, da bi nižji davki in višje kazni rešile problem davčnih utaj, kar lahko vidimo na Sliki 19. Ti odgovori se ujemajo z mnenjem anketirancev z višjo izobrazbo o tem, zakaj ljudje utajujejo (glejte Sliko 17). Previsoke davke so namreč ocenili kot manj pomembne.

Slika 19: Ukrepi, za katere anketiranci menijo, da bi znižali davčne utaje, v dveh izobrazbenih skupinah

Kljub razlikam v obeh skupinah, pa so se mlajši in starejši anketiranci strinjali, da so davki v Sloveniji previsoki in da davčne utaje predstavljajo pereč problem, ki ga država ne rešuje dobro.

6.3.3. Starost

V četrtem poglavju sem trdila, da se s starostjo davčna morala zvišuje. Moji izračuni so to trditev tudi potrdili, saj je davčna morala med starejšimi anketiranci višja kot med mlajšimi. Rezultati so prikazani v Tabeli 8.

Tabela 8: Davčna morala po starostnih skupinah

Obdobje	Davčna morala v Sloveniji v letu 2010	Davčna morala v Sloveniji v skupini mlajših anketirancev	Davčna morala v Sloveniji v skupini starejših anketirancev
Davčna morala v %	45	43	57

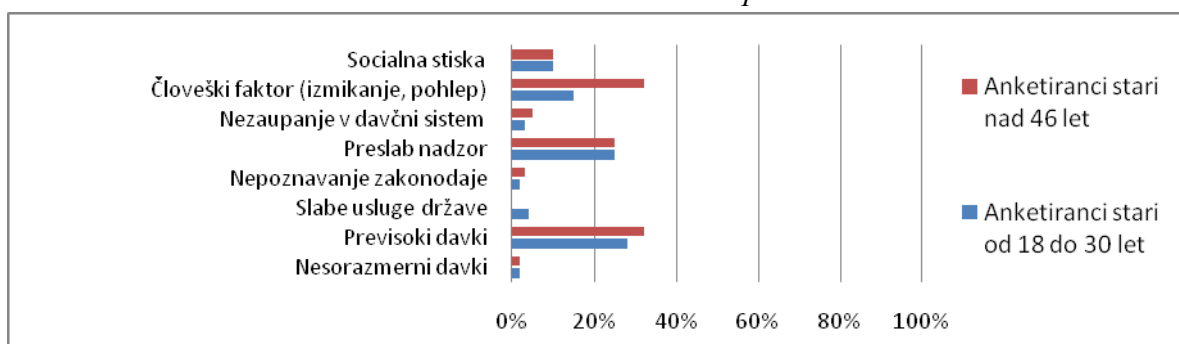
Rezultati kažejo, da imajo starejši anketiranci več zaupanja v davčne uslužbenke, kljub temu pa menijo, da imajo le-ti preveč vpogleda v njihovo zasebnost (glejte Sliko 22). Boljše mnenje o davčnih uslužbencih je lahko eden od vzrokov, da je davčna morala višja pri starejših.

Slika 20: Mnenje o davčnih uslužbencih v dveh starostnih skupinah

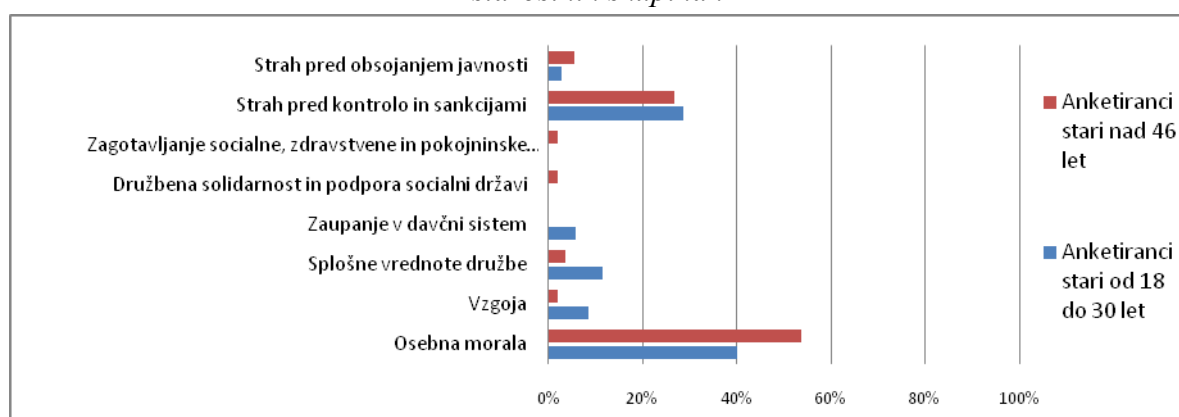

Anketiranci v različnih starostnih skupinah navajajo enake vzroke za davčne utaje pri nas. Obe obravnavani skupini se strinjata, da ljudje utajujejo davke zaradi pohlepa, previsokih davkov in preslabega nadzora. Prav tako so si enotni glede razlogov, zakaj ljudje ne utajujejo davkov. Obe skupini menita, da sta glavna razloga osebna morala in strah pred sankcijami. Rezultati so prikazani na Slikah 20 in 21.

Slika 21: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da vzpodbujajo utajevanje, po obravnavanih starostnih skupinah

Slika 22: Dejavniki, za katere anketiranci menijo, da zavirajo utajevanje, po obravnavanih starostnih skupinah

Anketiranci v obeh starostnih skupinah se tudi strinjajo, da pravni sistem pri nas ne deluje dobro in ni pošten. Prav tako se strinjajo, da davčni sistem ni pošten, saj preveč obremenjuje tiste z nizkimi dohodki. Oboji so mnenje, da so davki pri nas previsoki, da so davčne utaje pomembna problematika in da davčna inšpekcija ni uspešna pri odkrivanju in sankcioniranju davčnih utaj.

Sklep

Diplomsko delo obravnava davčno moralo, ki neposredno vpliva na davčno disciplino oziroma nedisciplino. Ali bo posameznik plačeval davke ni odvisno le od strogih zakonov, nizkih davkov, visokih kazni itd., pač pa je močno odvisno tudi od pripravljenosti posameznika, da upošteva davčne zakone, kar se oblikuje z davčno moralo. To pomeni, da pozitivna davčna morala oblikuje relativno visoko davčno disciplino. Na podlagi teh teoretičnih okvirov sem se lotila empirične analize davčne morale pri nas. Pri analizi sem se osredotočila na merjenje davčne morale ter na iskanje dejavnikov, ki pozitivno ali negativno vplivajo na stopnjo davčne morale na splošno in nato na primerjanje splošnih ugotovitev s stanjem v Sloveniji.

Za analizo davčne morale sem se odločila, ker v Sloveniji podobna analiza še ni bila izvedena. Moja raziskava je temeljila na že izvedeni raziskavi davčne morale avtorja Benna S. Torglerja, ki je v svoji doktorski disertaciji proučeval davčno moralo in njen vpliv na davčno disciplino ter dejavnike, ki tvorijo davčno moralo. To študijo sem obravnavala, ker je ena najbolj mednarodno priznanih raziskav in je, zaradi svoje obsežnosti omogočila primerjavo rezultatov v različnih časovnih obdobjih.

Moja raziskava je pokazala, da je davčna morala v Sloveniji od leta 1990 močno padla. Po analiziranju odgovorov anketirancev sem ugotovila, da bi to lahko povzročila nizka stopnja zaupanja v pravni sistem in splošno nezadovoljstvo z delovanjem davčnih organov. Prav tako bi lahko nižjo davčno moralo pojasnili z negativnim zaznavanjem davčne zakonodaje, saj anketiranci menijo, da davčni sistem ne deluje dobro ter da so davki previsoki. Pomembna je tudi ugotovitev, da se anketiranci zavedajo prisotnosti davčnih utaj, saj zaznavanje nepoštenosti v okolici vpliva na posameznikovo moralo.

Analiza po dohodkovnih skupinah je pokazala, da je davčna morala višja med anketiranci z višjimi dohodki. Ta ugotovitev ne podpira teze, da davčna morala z dohodkom pada. Podrobnejša analiza odgovorov je pokazala, da bi višja davčna morala anketirancev z višjimi dohodki lahko bila posledica višjega zaupanja v inštitucije in boljšega razumevanja zakonodaje. Izobrazba je v moji analizi pokazala pozitivno korelacijo z davčno moralo, saj je bila le-ta višja v skupini z višjo izobrazbo. Razlog temu bi lahko predstavljala višja stopnja zaupanja v pravni sistem in inštitucije. Starost davkoplačevalcev se je v analizi izkazala kot pozitiven faktor davčne morale. Starejši anketiranci bolj zaupajo pravnemu sistemu in imajo tudi višjo stopnjo davčne morale.

Po analiziranju podatkov in ugotovitev lahko povzamemo, da je davčna morala posameznika v Sloveniji povezana z zaupanjem v pravni sistem in zaznavanjem zakonodaje. Na oba omenjena dejavnika lahko država vpliva, kar pomeni, da ima možnost spodbujanja pozitivne davčne morale. Država mora torej že pri snovanju zakonodaje upoštevati, da je za uspešno implementacijo in izvajanje le-te ključno upoštevanje mnenja državljanov. Strokovnjaki zato davčni morali namenjajo vedno več pozornosti in napovedujejo, da bo njena analiza v

prihodnosti zelo pomembna pri prizadevanjih držav za povečanje davčne discipline davkoplačevalcev. Inovativne in poglobljene raziskave bodo lahko pripeljale do novih odkritij in boljšega razumevanja pojma davčne morale in potrdile, da obdavčitev ni le predmet proučevanja tradicionalne ekonomije.

Literatura in viri

1. Alm, J. & Torgler, B. (2006). Culture differences and tax morale in the United States and in Europe. *Journal of Economic Psychology*, 27(2), 224–246. Najdeno 15. marca 2010 na spletnem naslovu http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5628614
2. Braithwaite, V. & Job, J. (2003). *The theoretical base for the ATO Compliance Model*. Research Note 5. Najdeno 10. maja 2010 na spletnem naslovu <http://ctsi.anu.edu.au/publications/RN5.pdf>
3. Cummings, R. G., Martinez – Vazques, J. & McKee, M. (2001). *Cross Cultural Comparison of Tax Compliance Behavior*. Working Paper 01-3. Georgia State University. Najdeno 15. marca 2010 na spletnem naslovu <http://ideas.repec.org/p/ays/ispwps/paper0103.html>
4. Cummings, R. G., Martinez – Vazques, J., McKee, M. & Totgler, B. (2006). *Effects of Tax Morale on Tax Compliance: Experimental and Survey Evidence*. UC Berkeley: Berkeley Program in Law and Economics. Najdeno 22. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://escholarship.org/uc/item/8sh2w9fp>
5. Crowe, M.T. (1944). *The Morale Obligation of Paying Just Taxes*. Washington: The Catholic University of America Press.
6. Čokelc, S. (2007a). *Davčna morala*. Revidicom. Najdeno 20. novembra 2009 na spletnem naslovu http://www.revidicom.si/index.php?option=com_remository&Itemid=38&func=select&id=1
7. Čokelc, S. (2007b). *Davčne utaje*. Revidicom. Najdeno 20. novembra 2009 na spletnem naslovu http://www.revidicom.si/index.php?option=com_remository&Itemid=38&func=select&id=1
8. Davčna uprava Republike Slovenije. (2008). *Lestvica za odmero dohodnine in olajšave za leto 2009*. Najdeno 15. marca 2010 na spletnem naslovu http://www.durs.gov.si/si/davki_predpisi_in_pojasnila/dohodnina_pojasnila/stopnje_dohodnine_za_leto_2009/lestvica_za_odmero_dohodnine_in_olajsave_za_leto_2009/

9. Davčna uprava Republike Slovenije. (2010) *Poročilo Davčne uprave Republike Slovenije o pobiranju dajatev in boju proti davčnim utajam s predlogi ukrepov*. (2010, februar). Najdeno 15. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.durs.gov.si/fileadmin/durs.gov.si/pageuploads/Sporocila_za_medije/Porocilo_Davcne_uprave_Vladi_RS.pdf
10. Feld, L.P. & Frey, B. S. (2002). Trust Breeds Trust: How Taxpayers are Treated. *Economics of Governance*, 3, 87–99.
11. Fortin, B., Lacroix, G. & Villeval, M. (2004). *Tax Evasion and Social Interaction*. Discussion Paper No. 1359.
12. Frey, B. S. & Torgler, B. (2006). *Tax Morale and Conditional Cooperation*. UC Berkeley: Berkeley Program in Law and Economics. Najdeno 20. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.escholarship.org/uc/item/3rd3f982>
13. Fuchs, V. R. (1983). *How we live*. Cambridge: Harvard University Press.
14. Jackson, B.R. & Milliron, V.C. (1986). Tax Compliance Research: Findings, Problems and Prospects. *Journal of Accounting Literature*, 5, 125–166.
15. Kirchler, E. (2007). *The Economic Psychology of Tax Behaviour*. New York: Cambridge University Press.
16. Krnc, G. (1997). Utajevanje davkov v Sloveniji. *Denar – revija o davkih*, 10, 12-14.
17. Levin, M. & Satarov, G. (2000). Corruptions and Institutions in Russia. *European Journal of Political Economy*, 16, 113–132.
18. Lewis, A. (1982). *The Psychology of Taxation*. Oxford: Martin Robertson.
19. Nastav, B. (2009). *Siva ekonomija v Sloveniji*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
20. Nerré, B. (2008). Tax Culture: A Basic Concept for Tax Politics. *Economic Analysis and Policy*, 38(1).
21. Novack, J. (2008). Rich Cheat on their Taxes more, New Study Shows. *Forbes.com*. Najdeno 10. avgusta 2010 na spletnem naslovu http://www.forbes.com/2008/10/21/taxes-irs-wealth-biz-beltway-cz_jn_1021beltway.html
22. Orviska, M. & Hudson, J. (2002) Tax Evasion, Civic Duty and Law Abiding Citizens, *European Journal of Political Economy*, 19(1), 83–102.

23. Stanovnik, T. (1998). *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
24. Statistični urad Republike Slovenije. (2002). *Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
25. Statistični urad Republike Slovenije. (2010). *Povprečna mesečna plača*. Najdeno 10. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.stat.si/indikatorji.asp?ID=29>
26. Torgler, B. (2002). *Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance*. Doktorska disertacija. Basel: University of Basel.
27. Torgler, B. (2004). *Tax Morale, Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries*. Working Paper No. 2004-05. Najdeno 10. junija 2010 na spletnem naslovu <http://ideas.repec.org/p/cra/wpaper/2004-05.html>
28. Torgler, B. & Schneider, F. (2007). *Shadow Economy, Tax Morale, Governance and Institutional Quality: A Panel Analysis*. Working Paper Series. UC Berkeley. Najdeno 20. marca 2010 na spletnem naslovu <http://escholarship.org/uc/item/26s710z8>

Kazalo prilog

Priloga 1: ANKETNI VPRAŠALNIK – Davčne utaje in davčna morala v Sloveniji.....	1
--	---

PRILOGE

Priloga 1: ANKETNI VPRAŠALNIK – Davčne utaje in davčna morala v Sloveniji

Spol: Ž M

Starost: _____

Izobrazba:

- ☐ nedokončana osnovnošolska izobrazba
- ☐ dokončana osnovnošolska izobrazba
- ☐ poklicna izobrazba
- ☐ srednja izobrazba
- ☐ višja ali visokošolska izobrazba prve stopnje
- ☐ visokošolska izobrazba druge stopnje
- ☐ znanstveni magisterij
- ☐ doktorat

Bruto mesečni dohodek:

- ☐ do 600 €
 - ☐ nad 600 € do 1200 €
 - ☐ nad 1200 €
-

Vsebinska vprašanja

1. Koliko zaupate v naš pravni sistem?

- ☐ zelo zaupam
- ☐ zaupam
- ☐ bolj malo zaupam
- ☐ sploh ne zaupam

2. Ali se strinjate z naslednjimi trditvami (močno se strinjam, strinjam se, ne strinjam se, močno se ne strinjam)?

- Davčni uslužbenci so pošteni (ne bi jih mogli podkupiti).
- Davčni uslužbenci so tako usposobljeni kot poklicni davčni svetovalci.
- Davčni uslužbenci imajo vedno najnovejše in aktualne podatke.
- Občutek imam, da imajo davčni uslužbenci preveč vpogleda v mojo zasebnost.
- Verjamem, da davčni uslužbenci ne bi jemali več denarja od zavezancev, kolikor je potrebno.
- Davčni uslužbenci imajo nadpovprečen smisel za poštenost in integriteto.
- Davčni uslužbenci so visoko usposobljeni.
- Davčni uslužbenci so usklajeni – enaki odgovori.
- Davčni uslužbenci hitro priskrbijo informacijo.
- Davčni uslužbenci so zelo ustrezljivi in pripravljeni pomagati in svetovati.
- Davčni uslužbenci zastopajo interese zavezancev/države.
- Davčni uslužbenci so nasploh zelo profesionalni.

3. Kakšno je vaše mnenje o Zakonu o dohodnini, se vam zdi

- ☐ pošten do večine ljudi (4),
- ☐ dokaj pošten do večine ljudi (3),
- ☐ dokaj nepošten (2),
- ☐ zelo nepošten (1)?

4. Ali se strinjate z naslednjimi trditvami (močno se strinjam, strinjam se, ne strinjam se, močno se ne strinjam)?

- Davčni sistem je uperjen proti premožnejšim slojem, saj jemlje dohodke, ki jih zaslužijo.

- Davčni sistem je uperjen proti manj premožnim slojem, saj preveč obremenjuje že tako majhne dohodke.
 - Davčni sistem je dober, saj prerazporedi dohodke od premožnejših k revnejšim preko socialnih transferov.
5. Ali se strinjate z naslednjimi trditvami (močno se strinjam, strinjam se, ne strinjam se, močno se ne strinjam)?
- Davčni obrazci so razumljivi.
 - Davčne informacije je lahko razumeti.
 - Hitro vem, na koga se moram obrniti v zvezi z nejasnostmi davčnih odločb.
 - Davčna zakonodaja je zapletena in nerazumljiva.
6. Kolikokrat ste v zadnjih letih sami izpolnili davčne obrazce, ne da bi vam pri tem kdorkoli pomagal?
- ☐ vedno
 - ☐ pogosto
 - ☐ včasih
 - ☐ nikoli
7. Katere dajatve, ki jih plačujejo fizične osebe, poznate? Naštete jih!
- _____.
8. Se vam zdi verjetno, da bo vaš dohodek leta 2009 preverjen s strani davčne inšpekcije?
- ☐ zelo verjetno (4)
 - ☐ verjetno (3)
 - ☐ malo verjetno (2)
 - ☐ ne bo preverjen (1)
9. Od 100 davkoplačevalcev v vašem dohodkovnem razredu, koliko jih je bilo po vašem mnenju preverjeno v prejšnjem letu?
- _____
10. Kakšno je vaše stališče glede davčnih utaj, jih obsojate, ali se vam zdi, da se jih da opravičiti?
- ☐ Da, zdi se mi nesprejemljivo.
 - ☐ Da, vsi moramo plačevati enako.
 - ☐ Ne, davčna obremenitev ni sorazmerno razporejena.
 - ☐ Ne, tisti z majhnimi dohodki ne bi smeli biti davčno obremenjeni.

- ☐ Ne, davčna ureditev je uperjena proti premožnejšim slojem.

11. Za naslednjo trditev ocenite na lestvici od 1 do 9, ali menite da je (1) nikoli opravičljivo ali (9) vedno opravičljivo.

Goljufati pri davkih, če se ponudi priložnost.

12. Menite, da je država uspešna pri odkrivanju in sankcioniranju davčnih utaj?

- ☐ pogosto
- ☐ včasih
- ☐ nikoli

13. Kaj je po vašem mnenju glavni razlog za davčne utaje pri nas? Razvrstite po pomembnosti (9 – najpomembnejše, 1 – najmanj pomembno)?

- ☐ nesorazmerni davki
- ☐ previsoki davki
- ☐ slabe usluge države
- ☐ nepoznavanje zakonodaje
- ☐ preslab nadzor
- ☐ nezaupanje v davčni sistem
- ☐ človeški faktor (izmikanje, pohlep)
- ☐ socialna stiska
- ☐ drugo _____

14. Kaj je po vašem mnenju glavni razlog, da ljudje ne utajujejo davkov? Razvrstite po pomembnosti (9 – najpomembnejše, 1 – najmanj pomembno)?

- ☐ osebna morala
- ☐ vzgoja
- ☐ splošne vrednote družbe
- ☐ zaupanje v davčni sistem
- ☐ družbena solidarnost in podpora socialni državi
- ☐ zagotavljanje socialne, zdravstvene in pokojninske varnosti
- ☐ strah pred kontrolo in sankcijami
- ☐ strah pred obsojanjem javnosti
- ☐ drugo _____

15. Obkrožite da ali ne.

- Ali se v družinskem krogu pogovarjate o davčnih temah? da/ne
- Ali se s prijatelji pogovarjate o davčnih temah? da/ne
- Menite, da je utajevanje davkov v Sloveniji pereč problem? da/ne

16. Koliko pozornosti posvečate informacijam o davčnih temah v medijih?

- ☐ veliko,
- ☐ kar precej
- ☐ malo
- ☐ skoraj nič